

Criteris per a la configuració d'una xarxa de centres d'excel·lència pel pràcticum

Carme Armengol*

Mercè Jariot*

Margarida Massot**

Montserrat Rodríguez*

Josefina Sala**

Departament de Pedagogia Aplicada (*)

Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social (**)

Universitat Autònoma de Barcelona

Campus universitari. Edifici G6. 08193 Cerdanyola del Vallès

Persona de contacte i coordinadora: Margarida Massot.

E-mail: Margarida.Massot@uab.es. Telèfon: 935813190

Introducció

Les assignatures de pràctiques associades a les diferents titulacions de les ciències de l'educació tenen com a objectiu crear un espai de formació en el que els futurs professionals posin en pràctica els coneixements i les destreses adquirides en les altres assignatures i desenvolupin competències professionals que, per a la seva naturalesa, difícilment poden adquirir-se si no és en els espais on es realitza la pràctica professional. No obstant, l'estructura tradicional de les assignatures de pràctiques comporta dues importants limitacions en la formació dels nostres estudiants:

- 1) La concepció unidisciplinària de les pràctiques que dificulta el desenvolupament d'habilitats per al treball interdisciplinari.
- 2) La fragmentació dels rols formatius en el marc de l'assignatura de pràctiques causada pel desplaçament de l'espai formatiu fora de la facultat i la introducció de la figura del tutor de pràctiques del centre.

El model MPI parteix d'una concepció integradora que, en permanent connexió amb el món laboral (en aquest cas, els centres on els estudiants desenvolupen les seves pràctiques professionalitzadores), permeti reconsiderar el plantejament generalista dels pràcticums i que, per tant, es puguin vincular les particularitats de cada àmbit professional. Es tracta que el tutor posi a l'estudiant en una situació real i el faci treballar en funció d'un projecte concret assumint el rol del professional que li correspongui segons el pràcticum que estigui desenvolupant. És important que en la realització del projecte estiguin involucrats altres estudiants de pràcticum d'altres camps afins (pedagogia, educació social, psicopedagogia), tot desenvolupant un treball en equip interdisciplinari.

L'**objectiu general** del Model de Pràcticum Integrador consisteix en millorar la formació teoricopràctica dels estudiants de les titulacions d'educació social, pedagogia i psicopedagogia ¹ a través d'un model que permeti superar la fragmentació epistemològica i professional actual i que s'acosti cap a un patró més interprofessional que permeti integrar les diferents funcions, tasques i competències dels estudiants en pràctiques i futurs professionals.

Amb el disseny d'aquest model es pretén:

1. Millorar la integració entre la teoria i la pràctica professional. Per això caldrà:

- a) Experimentar el nou model de pràcticum als centres on els estudiants d'aquestes titulacions realitzen les pràctiques;
- b) Preparar un procés d'acollida juntament amb els centres per tal de garantir el procés d'aprenentatge dels estudiants, tot vinculant la teoria amb la pràctica professional;^{*2}
- c) Resituar el plantejament generalista dels pràcticums en funció de cada àmbit professional;

¹ El model es pot desenvolupar en qualsevol titulació. És important definir les competències per a cada àmbit professional i elaborar materials de suport que ajudin als estudiants de qualsevol titulació a desenvolupar aquelles competències, que permetin una formació pràctica de qualitat i l'apropament i connexió amb el món laboral.

² Els objectius marcats amb un * no estaven en el projecte inicial però l'equip MPI ha decidit considerar-los per tal de poder avançar cap a un model de pràcticum integrador.

- d) Resituar l'orientació i el plantejament de les tutories als centres de pràcticum;
- e) Realitzar un seguiment i intercanvi d'experiències entre les tres figures implicades en el pràcticum: tutors dels centres, professors tutors de la facultat i estudiants.*

El Model de Pràcticum Integrador es basa en una metodologia participativa on els diversos protagonistes han de col·laborar estretament en els projectes que es planifiquin i es desenvolupin en el centre o institució de pràctiques. Els estudiants de les diferents titulacions conjuntament amb el tutor del centre i el professor de la facultat conformen un grup de treball que es reuneix periòdicament per valorar el desenvolupament de les pràctiques, la realització de tallers i seminaris específics formatius, etc. Els estudiants pel seu costat han de conformar un equip interdisciplinar i han de compartir els seus aprenentatges i en la mesura del possible treballar en projectes comuns. El professor de la facultat i el tutor del centre tenen una relació estreta que els permet dissenyar l'estada i treball de l'estudiant per tal que aquest desenvolupi un seguit de competències professionals, dissenyar tallers i seminaris específics, avaluar, etc.

En la primera experimentació d'aquest model es va comprovar que podia permetre assolir els objectius plantejats, no obstant també es van detectar importants dificultats per poder implantar efectivament aquest model. Una part important d'aquestes dificultats estaven relacionades amb el funcionament administratiu de la facultat: no tots els cursos de les diferents titulacions comencen al mateix temps les pràctiques, als professors de la facultat se'ls adjudica la tutorització dels estudiants en funció de la titulació i el curs, i no del centre, i sovint els serveis administratius adjudiquen alumnes que van al mateix centre a diferents tutors malgrat siguin del mateix curs i titulació. Les altres dificultats van observar-se en relació a l'estructura i condicions d'alguns centres de pràctiques. En alguns casos la dificultat per formar equips interdisciplinaris sorgia de que els estudiants no feien les pràctiques en els mateixos projectes del centre. Aquest problema es va resoldre plantejant als estudiants que aleshores havien de fer un treball més de presentació i discussió en grup del què feia cadascú. Però en d'altres casos els problemes tenien a veure amb que els centres no acceptessin estudiants de diferents

titulacions, que no hi hagués la figura d'un coordinador de les pràctiques al centre que pogués aglutinar i facilitar un treball conjunt, etc.

En base a aquest segon grup de problemàtiques ens varem plantejar un segon projecte que pretenia crear una petita xarxa de centres amb els que poguéssim treballar amb el model MPI. Per això es va realitzar una petita recollida d'informació sobre els aspectes que consideràvem que eren necessaris per a poder implantar aquest model i per poder desenvolupar un pràcticum de qualitat. Així el grup va fer un treball de reflexió sobre les característiques que consideràvem que permetien desenvolupar unes pràctiques de qualitat en general i del model MPI en particular.

Justificació dels criteris i dels identificadors que els delimiten

A continuació, s'expliquen els vuit criteris amb els indicadors corresponents que s'han establert per determinar aquells centres de pràctiques que per les seves característiques estan més a prop del model MPI de pràcticum i que poden tenir interès a participar en la xarxa de centres que des de la facultat es vol impulsar com a projecte d'innovació en sintonia amb la convergència europea.

Tal com s'ha indicat anteriorment, amb aquest criteris i indicadors s'ha elaborat un qüestionari i s'ha passat a tots els centres de la xarxa de la facultat. Les dades que s'acompanyen corresponen al buidat fet dels 95 centres que van respondre el qüestionari.

1. Existència d'estudiants de diverses titulacions:

1.1. Tenir estudiants de dues o més titulacions.

L'existència d'estudiants de diverses titulacions és una mostra clara de l'interès i la voluntat que manifesta el centre d'entendre el treball educatiu de forma interdisciplinar, una forma de riquesa conceptual per superar la fragmentació dels coneixements i, també, una forma d'afavorir el treball multidisciplinar en un futur immediat. Per tant, es pot considerar que el centre que ho compleixi està en millor situació d'oferir unes pràctiques formatives més professionalitzadores.

- El 72,% dels centres tenen estudiants de dues o més titulacions

1.2. Tenir un nombre d'estudiants superior a tres i inferior al nombre de professionals que treballen al centre.

El nombre d'estudiants totals és important però no determinant. És important que n'hi hagi com a mínim 3 perquè sinó no es pot garantir el principi anterior (2 o 3 titulacions), ara bé, el nombre global potser no cal fixar-lo. És a dir, queda fixat per banda baixa (3 estudiants), però no per la banda alta (més de tres). L'altre criteri indicat en l'enunciat - inferior al nombre de professionals que hi treballen- és de sentit comú, per tant, no cal gaire justificació: si cada estudiant en pràctiques necessita d'un tutor del centre, s'ha de facilitar un ràtio raonable, si més no per part nostra.

- Només un 38% dels centres tenen més de tres estudiants

2. El centre treballa per projectes:

2.1. El centre té projectes.

Si un centre treballa per projectes vol dir molt a favor seu, i més si el centre ha entrat en la dinàmica de participar de les convocatòries oficials i competitives. Encara que no s'arribi a aquest extrem, és desitjable perquè indica que el centre és capaç d'exercir una certa autonomia respecte als plans i programes més estandarditzats i que provenen del departament al qual pertany. La planificació de l'oferta educativa i formativa per projecte respon a criteris de flexibilitat, adequació a les necessitats i a una voluntat clara de donar-hi resposta. Per tant, és un bon indicador i els centres que ho compleixin estan en millor posició d'oferir unes bones pràctiques professionalitzadores.

- El 77% dels centres treballa o té projectes

2.2. El centre accepta incorporar estudiants en els projectes.

Si el centre té projectes, és necessari que permeti la incorporació dels estudiants en pràctiques en els mateixos. Si algun centre té projectes però no ho permet, cal treballar

des del projecte MPI per canviar aquesta situació. La incorporació dels estudiants als projectes ha de permetre un feedback positiu en ambdues direccions: millora de la formació dels estudiants en pràctiques i suport tecnicopràctic al centre. En l'equilibri d'aquest binomi hi ha la clau de volta de la qüestió. Els centres que ho incorporin estan en millor disposició de garantir unes bones pràctiques professionalitzadores.

- El 60% dels centres accepta incorporar estudiants en els projectes

3. El centre dedica part del seu temps i recursos a la coordinació de les pràctiques:

3.1. El centre té un coordinador general de pràctiques.

La presència d'un coordinador general de pràctiques ajuda a que tots els tutors implicats en el centre desenvolupin la seva tasca formativa a partir d'uns criteris homogenis i serveix per al tutor de la facultat com a punt de referència a partir del qual establir el primer contacte, i planificar de manera coordinada la formació pràctica de l'estudiant.

- El 74% dels centres disposa de la figura de coordinador general de pràctiques

3.2. El centre té un coordinador específic de projectes.

El treball per projectes amb els estudiants garanteix d'alguna manera un treball sistemàtic, coordinat,... També ajuda a la Facultat a conèixer i difondre els projectes que s'estan desenvolupant en els centres de manera que els estudiants tenen una millor orientació de les tasques a desenvolupar durant el seu període de pràctiques. Un altre avantatge per al desenvolupament de les pràctiques recau en el tutor de la Facultat, ja que des del coneixement dels projectes que es desenvolupen en els centres pot adaptar la intervenció, reajustar el treball a desenvolupar pels alumnes i treballar coordinadament amb el centre.

- Només un 38% dels centres tenen un coordinador per a cada projecte

4. El centre treballa de manera multidisciplinària i incorpora l'estudiant en l'equip de treball:

4.1. L'estudiant participa en les reunions pròpies del projecte on està implicat.

La implicació de l'estudiant en la dinàmica del centre és fonamental per a la seva formació, ja que d'aquesta manera coneix "de primera mà" la cultura del centre i el seu sistema relacional. El paper de l'estudiant com a observador de les dinàmiques que es produeixen entre l'equip humà del centre facilita la consolidació d'alguns dels aprenentatges assolits en contacte amb els usuaris del centre. Un altre aspecte de rellevància per a la seva formació és el fet de poder apreciar com es discuteixen i es resolen les problemàtiques que van sorgint en el dia a dia del centre i com s'integren els diferents punts de vista dels professionals de l'organització.

- El 76% dels centres incorpora els estudiants en les reunions pròpies dels projectes

4.2. Es realitzen reunions periòdiques –un mínim de 6- entre alumnes de diferents titulacions juntament amb el tutor de facultat i el tutor coordinador de pràctiques del centre.

Les reunions de preparació de les pràctiques de seguiment i d'avaluació són fonamentals en la formació pràctica dels estudiants. Les reunions de treball haurien de ser periòdiques on estudiants i tutors donessin els seus punts de vista sobre el procés d'aprenentatge, les millores que caldria realitzar, els aprenentatges assolits, es ressolessin els dubtes que poden anar apareixent durant el període de pràctiques i es prepararessin accions formatives alternatives per a cobrir els buits formatius dels estudiants. Aquesta dinàmica afavoreix la creació d'equips de professionals que treballen per a la millora.

- Només un 10% dels centres realitza reunions periòdiques entre els estudiants de es diferents titulacions en forma d'equips multidisciplinars, amb la presència del tutor de la facultat i del centre i/o projecte.

5. Disposar de recursos específics per a la millora de la formació dels estudiants en pràctiques:

5.1. Tenir i implantar un protocol d'acollida.

El protocol d'acollida és un instrument que assegura una ràpida integració de l'estudiant al centre, li permet conèixer de forma propera els diferents serveis, programes, activitats que realitza al centre des de l'inici de les pràctiques. Disposar d'un protocol d'acollida significa que el centre té un interès formatiu i assumeix plenament la seva tasca d'acompanyament i formació de l'estudiant de forma estructurada i meditada. Gairebé el 56% dels centres disposen d'un protocol d'acollida per als estudiants

5.2. Aplicar un protocol que ha d'incloure un primer temps de pràctiques en una visita rotatòria pels diferents àmbits del centre abans de decidir el lloc d'ubicació de pràctiques de l'estudiant.

Tenir un protocol en que l'estudiant pot fer una visita rotatòria pels diferents àmbits del centre abans d'acordar la seva ubicació definitiva suposa que es dona l'oportunitat a l'estudiant de conèixer més profundament el centre i no atorgar-li el paper "d'ajudant de", sinó que suposa una clara intencionalitat pedagògica.

- Només un 24% dels centres tenen dissenyat un rotatori i l'apliquen

6. El centre permet implicar l'estudiant en les seves dinàmiques:

6.1. L'estudiant participa en les reunions professionals del centre (claustre, coordinació pedagògica, departaments, consells...).

L'estudiant té l'oportunitat d'aprendre les competències professionals durant el pràcticum en la mesura que pot participar de totes aquelles activitats pròpies del professional en aquell context laboral. Per tant, que el centre permeti la participació en tots els tipus de reunions professionals és un indicador de les oportunitats formatives que ofereix el centre.

- El 75% dels centres impliquen els estudiants en les seves reunions ordinàries

6.2. Facilita l'accés a la documentació del centre respectant els criteris de confidencialitat.

L'anàlisi del centre, el seu context, objectius, plans, etc. requereix d'un coneixement que l'estudiant pot obtenir a partir de l'observació, entrevistes amb professionals o els referents del centre i la lectura detallada dels documents que regulen les activitats del centre (com poden ser els projectes educatius, el reglament de règim intern, els projectes, les lleis que regulen l'activitat del centre, etc.). Per això, facilitar l'accés a aquesta documentació suposa una acció educativa necessària sempre demanant -quan sigui necessari- que l'estudiant respecti la confidencialitat de la documentació.

- El 95% dels centres faciliten la documentació necessària als estudiants en pràctiques per a l'assoliment dels seus objectius

7. Relacions del centre amb el territori:

7.1. El centre participa en seminaris, tallers, jornades, etc. de formació que organitza periòdicament la facultat.

La participació en activitats que organitza la facultat en relació al pràcticum és una mostra de l'interès per implicar-se en els processos de formació. Aquest fet, per ell mateix, ja es pot considerar com un element positiu. Però a més a més té altres valors afegits, els centres participen de la cultura de la facultat en relació a l'organització del centre i la pròpia facultat té més coneixement de la realitat del centre.

- Només un 36% dels centres participen en les jornades i sessions formatives que organitza la facultat

7.2. S'estableixen relacions amb tècnics i serveis externs al centre (CRP, DGAI, etc.).

El fet que el centre tingui vinculació amb els serveis externs és una evidència de la seva preocupació per estar coordinat i treballar en coordinació amb altres instàncies. Demostra la seva obertura i implicació amb l'entorn.

El 77% dels centres es relacionen amb les entitats de l'entorn més proper

8. Planificar les pràctiques en termes de competències a desenvolupar.

8.1. Els centres participen en sessions formatives en tema de competències.

La participació en activitats formatives en el tema de competències potencia la coordinació i mostra l'interès per implicar-se en els processos de formació dels nostres estudiants. A més a més, possibilita l'intercanvi i proporcionen als nostres estudiants una idea més pràctica sobre el tema de les competències.

- Només un 29% dels centres planifiquen les pràctiques dels estudiants en termes de competències a desenvolupar

8.2. Participar en la planificació de seminaris i tallers per l'assoliment de les competències.

La implicació en la planificació ajuda a que els tallers siguin molt més realistes i que es puguin realitzar a partir de situacions reals. Intensifica les relacions entre els centres i la facultat i estableix relacions més perdurables en el temps.

- Només un 18% dels centres planifiquen taller i/o seminaris per a l'assoliment de les competències professionals

Selecció dels centres (dades i entrevistes)

En funció dels criteris i indicadors anteriors es va fer una preselecció de 19 centres per configurar una primera xarxa. Aquests centres han estat entrevistats per l'equip de recerca a fi i efecte d'obtenir aquella informació que els qüestionaris no poden facilitar-nos ni en l'apartat de les observacions; informar-los del projecte i sol·licitar-los la seva participació. Tots els centres han acceptat participar en aquesta primera xarxa que el curs vinent començarà a entrar en funcionament. D'altra es farà un recull d'informació de les pràctiques desenvolupades en aquests centres per fer un catàleg de bones pràctiques que es publicarà a la fi d'aquest estudi.

El proper curs es posarà en funcionament aquesta xarxa. Tenim forces incerteses en respecte dels condicionants que permetran que hi hagi un bon funcionament o no d'aquest projecte. Els estudiants són els que sol·liciten el centre on volen fer les

pràctiques. S'ha difós aquest projecte entre els diferents estudiants, no obstant caldrà comprovar si s'han aglutinat estudiants de diferents titulacions en els centres de la xarxa. Una altra tasca a desenvolupar serà la d'explicar i motivar al professorat de la facultat per a participar en aquest projecte. Tal com ja hem explicat el model MPI requereix d'un treball molt estret entre professor de facultat i tutor del centre que supera al model tradicional que s'està seguint a la facultat. I finalment caldrà fer un treball conjunt de totes els participants del projecte, la qual cosa suposa algunes sessions de treball que requereixen del temps i esforç.

Al finalitzar el curs s'avaluarà el funcionament de la xarxa i en base els resultats es revisarà si cal la seva composició i si s'escau s'ampliarà.